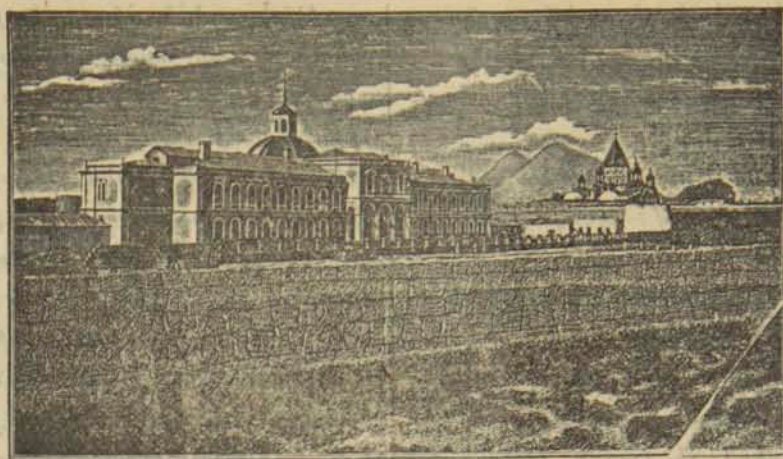

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ՝ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ՝ ՊԱՏՄԱԿԱՆ՝ ԲԱՆԱԽԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

Ի Ե Խ Գ Ի Ե Ե Ե Տ Ա Ր Ի Ե Զ Ե Մ Ե Ր Ե Օ Թ Ե Ն Ե Ր Ա Ր Գ Զ ՈՒ Լ Ի Ս 1894 Թ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՊԱՏԿԻ Ս. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Ը

ՉՀԱՍՈՒԹԻՒՆՆ

Ը Ս Տ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
(Հարունակութիւն) *

Է պատկի խորհրդի էութեան և թէ Աւետարանի հիմնական ճշմարտութեանց հետ սերտ կապ ունի Հայաստանի սկզբունքը: Չհասութիւնը պատկի արդեւքների մէջ նշանաւոր տեղ է բռնում:

որ և դրաւ Աստուած այն օրից, երբ հաստատեց ամուսնութեան խորհուրդը: Նախամարդի ամուսնութեան իրազործութեանց յետոյ ասուած է. «Աման այնորիկ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր իւր, և երթիցէ զհետ կնոջ իւրոյ, և եղիցին երկոքեան ի մարմին մի»: Ուրեմն պատկուողը պէտք է թողնէ ազգային տունն և ուրիշ տնից առնէ իւր ամուսինը: Այդ ի հարկէ այն ժամանակից կատանար իւր իրազործումն, երբ զանազան ընտանիքներ հետը հետէ սկսէին տարբերուել իրարից. այդտեղ միայն սկզբունքն է արտայայտուած այն շրջանում, երբ դեռ միմիայն ծնողներն և որդիներն էին ընտանիք կազմելու: Այդ սկզբունքը պէտք է անշուշտ իւր կատարելութիւնն ստանար քրիստոնէութեան մէջ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին ունի Հաստութեան կանոն, իւր սկզբնաւորութեան օրերից սկսեալ և ահա երկար դարերի ընթացքում զործադրուում է: Այդ կանոնը մեծամեծ վէ-

* Տես. Նախընթաց համարը:

ձերի առարկայ է: Վասն զի այժմ այլընդայ-
լոյ են հասկանում ուստի հարկ է որոշել՝

Նախ թէ ինչ սկզբանց վրայ է հաստա-
տուած չհասութեան կանոնը:

Բ. Թէ որո՞նք են նախնեաց կանոնները:

Գ. Թէ ի՞նչ կանոնով պէտք է ընթա-
նանք:

Ա. Չհասութեան արգելման հիմնական սկզբ-
բունքը քրիստոնէական սէրն է: Սիրոյ պա-
տուիրանն այնքան մեծ տեղ է բռնում Քրիս-
տոսի վարդապետութեան մէջ, որ ոչ մի ա-
ռաքելական եկեղեցի չի կարող թոյլատրել
մի որ և իցէ կարգ դորա հակառակ սկզբուն-
քի վրայ հաստատուած*: Եկեղեցու ձգտումն
է ընդարձակել ընկերական սիրոյ յարաբերու-
թեան սահմաններն և որքան կարելի է՝ ա-
ռաւել մեծ շրջանում կապակցել հաւատա-
ցողներին:

Եթէ եկեղեցին իւր բոլոր միջոցները գոր-
ծադրէ միմիայն եղբայրների կամ ազգական-
ների մէջ սէր հաստատելու, նա ընդարձակած
չի լինիլ սիրոյ կապակցութեան սահմանները,
վասն զի ազգականք արդէն ունին սիրոյ մէկ
և գուցէ շատ հիմնաքարեր, որպէս արիւնակ-
ցութիւն, ընդհանուր պատիւ, յարաբերու-
թեան յաճախումն ևն. և ուրեմն նա միայն
եղած և խախտուածը կհաստատէ: Նա պէտք
է իւր միջոցներով սիրոյ նոր կապեր կռէ, որ-
պէս զի օր ըստ օրէ առաւելանայ այն մարդ-
կանց թիւն, որոնք սիրոյ մի շղթայով յե-
րիւրուում են:

Հզօր և անխզելի են եկեղեցու դրած կա-
պերը, վասն զի դոքա թէ հոգեւոր են և թէ
մարմնաւոր միանգամայն, ուստի և ոչ մի ու-
րիշ հաստատութեան կապեր չեն կարող այն-
պէս ամուր լինել և բարեբար հետեւանքներով
առատ, որքան այդ աստուածային հաստա-

տութիւնը: Ի՞նչ կարող է բռնել եկեղեցու
տեղն, երբ մի ազգի լեզուական, երկրային,
արիւնակցական, բնաւորական և այլ կապերը
պսակուում են նաև ճշմարիտ հաւատքի միու-
թեամբ, տալով նորան ամուրթեան համար
աղջային բնորոշ արտայայտութիւն: Եւ ի՞նչ
կարող է փոխարինել նորան, երբ ամբողջ մարդ-
կութեան միութեան համար ևս տալիս է մէկ
ամուր կապ «քրիստոնէութիւն» բառի ար-
տայայտած սկզբունքով, որ բնաւորուելով իւ-
րաքանչիւր ազգի կեանքի մէջ, միանգամայն
և հանրամարդկային է: Ճշմարիտ քրիստոնէ-
ութիւնն օղակ է կազմում իւրաքանչիւր ազ-
գի միահռուս կապակցութեան համար և այդ
ազգերի բոլոր օղակները կապկպում է և դարձ-
նում՝ ընդհանուր մարդկութիւնը պարունա-
կող՝ մի շղթայ: Մարդկութեան բաղկացուցիչ
տարրն ազգն է, աղբիւրը—համայնքն, իսկ հա-
մայնքինն — ընտանիքը: Քրիստոնէութիւնն
այստեղից է սկսում իւր այդ աստուածային
սիրոյ շղթան հիւսել:

Սիրոյ այդ հիւստածքի հիմնական հանգոյ-
ցը պսակն է, որ արգելուելով մօտաւոր ազ-
գականների մէջ, կայանում է հեռաւորների
կապակցութեամբ և ընդլայնում է սիրոյ շրջ-
անը: Որչափ մօտաւոր ազգականաց մէջ տըր-
ուի սիրոյ այդ հիմնաքարն, այնքան սղուում է
սէրը, կարծուում է և հզօր զարկ է տալիս ե-
սականութեան զարգացման:

Եթէ սիրիցք զայնոսիկ, որ սիրենն զձեզ,
զի՞նչ վարձք իցեն. ո՞չ ապաքէն և մաքսա-
ւորք զնոյն դործեն*, ասում է սիրոյ քարո-
զին ու սիրողութեան կատարեալ օրինակը:
Նա պատուիրում է՝ «Սիրեցէք զթշնամիս ձեր,
օրհնեցէք զանիծիչս ձեր . . . » իսկ թշնա-
մութեան և ատելութեան վերացման քանի՜
քանի՜ նպաստաւոր են հանդիսանում ամուս-
նակցական կապերը: Նոյնը չէր լինիլ և ատե-
լութեան աւելի զարկ կտար ամուսնութիւնն,
եթէ միայն մօտաւոր ազգականների մէջ սահ-
մանափակուէր, այն ժամանակ սէրը միայն

* «Եթէ ջամբիցեմ զամենայն ինչս իմ աղքա-
տաց, և մատնիցեմ զմարմինս իմ յայրումն, և սէր
ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ օգտիմ,» Եթէ զլեզուս մարդ-
կան խօսիցիմ և զհրեշտակաց, և սէր ոչ ունիցիմ,
եղէ ես իբրև զպղինձ, որ հնչէ, կամ իբրև զծնծ-
շայս, որ զօղանջին,» Կորնթ. ԺԳ, 31:

ազգականների մէջ դոյութիւն կունենար, այսինքն որոնց մէջ սահմանափակուում է, ամուսնութեան ասպարէզը, մինչդեռ սիրոյ ամենարարձր աստիճանն իրական կեանքում՝ ամուսնութեան մէջ է ստանում իւր պսակը:

Ուրեմն որքան երկարացնենք այն կայն, որ սիրոյ ամենազօրեղ աստիճանն է, պարունակում իւր մէջ, այնքան ընդարձակած կլինինք և սիրոյ շրջանն ու սահմանը: Մինչդեռ որքան կարճենք, անյբան կսահմանափակենք և ընդ նմին զարկ կտանք եսապաշտութեան:

Հռչակաւոր գերման իրաւաբան, արդարադատութեան դադտնի խորհրդական պրօֆեսոր Փոն Շուլտէ՝ խօսելով պսակի այն մեծ նշանակութեան վրայ, որ սահմանուած է նախախնամութիւնից՝ ընտանիքին՝ մանաւանդ ազգակցական և ընկերական սիրոյ վերայ ընդարձակման համար, ասում է՝ «Արդարեւ պէտք է ոչ միայն մէկ ընտանիքի անդամներն, այլ մարդկանց առաւել մեծ թիւ սերտ սիրոյ մէջ ամփոփուի, որպէս զի սիրոյ կապերն ընդլայնուին, և նոր անդամոց միանալով, վատ տարրերն արտաքսուին ու նոր, լաւ և կենսազօր տարրեր ներս պատուաստուին: Ոսկ եթէ ամուսնութիւններ լինին միեւնոյն ընտանիքի անդամոց մէջ, որոնք դեռ կատարելապէս զիտակից են սիրոյ սերտ կապին, այն ժամանակ ամեն մէկն իւր անձի մէջ շատ կապեր միացնելով, կտրուում հեռանում է միացեալներից և դուրս բնական հետեանքն է եսապաշտութիւնը: Այսպիսով աշխարհի բարոյական կարգապահանք է ներկայանում՝ մօտիկ ազգականաց ամուսնութեան սրբեղբուն, որ թէև անհաւասար ծաւալով, բոլոր՝ ոչ լիովին ապականուած՝ ազգերի մէջ շանաչուած էր, սակայն քրիստոնէութեան մէջ պէտք էր անհրաժեշտապէս մեծ նշանակութիւն ստանար»:

Արդ՝ Աւետարանը քարոզում է, որ Աստուած սեր է, որ տեղ սէր կայ, այն տեղ է Աստուած, պարզ է ուրեմն որ Հայաստանեայց Եկեղեցում այն պսակը կվայելէ լիախտար օրհնութիւն, որ ամփոփում է իւր մէջ աստուածային սիրոյ

ամենահիմնական սկզբունքը՝: Կամ՝ ուրիշ կերպ ասած՝ այն պսակն է Աւետարանի ոգուն համաձայն, որ ամենից շատ զարկ է տալիս սիրոյ շրջանի ընդարձակման:

Ահա այս սկզբունքն է շեշտում և ս. Մ. Շնորհալին՝ ասելով. «Եւ քանզի ամենայն փոյթ Աստուծոյ և աստուածայնոցն յաղագս սիրելոյ է զմիմիանս մարդկան, վասն այսորիկ իրաւունս համարեցան, որք Հոգւովն օրինադրեցին, զօտարացեալսն ի միմեանց միանալ սիրով ամուսնութեանն կապակցութեամբ, իսկ զմերձաւորսն արեամբ բաւական վարկան համազգակցութեամբն միայն ունել զհաղորդութիւն սիրոյ առ իրեարս»:

«Եւ այս է առաջին պատճառ ոչ տալոյ թոյլ համացեղիցն ամուսնութեան, են և այլք յորովք՝ զորս իմաստնոցն թողաք քննել»:

Սիրոյ այդ սկզբունքից բխում են արդէն և այլ պարագայք այսպէս զոր օր. սրբազգացութիւնը մօտիկ ազգականաց մէջ, ըստ որում ազգականաց մօտաւոր և յաճախուող յարաբերութեամբն ապահովուած կլինի զանազան ազգապղծութիւններից: Այսպէս և առողջ սերունդ ունենալու համար՝ առաւել հիմք ունինք յուսալու ազգախառնութիւններից հեռու ամուսնութեանց վրայ, վասն զի բազմաթիւ բժշկական օրինակներ ցոյց են տալիս, որ ազգախառնութեան սերունդը թոյլ և տկար է լինում մարմնապէս և հոգեպէս, այլ և թերակատար ծրնունդներ յաճախ են պատահում, այն է՝ խուրձեռնատ ելն. որպէս Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Միչլե անգամ մարդկանց անձնական շահերը պահանջում են աւելի և աւելի շատացնել նորանոր բարեկամաց թիւն և ոչ թէ ունեցածների շղթայով վերստին կապկրպուիլ:

Բայց թողնելով վերջին կէտերը, կշշտենք սրբազգացութիւնը, վասն զի այդ մեծ կախումն

1. Սէր «ոչ յանդգնի» ոչ խնդրէ զիւր, ոչ գողութիւն, ոչ խորհի գշար, ոչ խնդայ ընդ անիրաւութիւն, այլ խնդայ ընդ ստուգութիւն» 1. Կորնթ ԺԳ, 5.
2. Ընդհանր. էջ. 85.

ունի սիրոյ սկզբունքից: Ազգականութեան կապըն, Աստուծոյ շնորհումն սէրն է. այդ սէրն եղբայրական սուրբ սէր է. թողնել այդ և ամուսնական կապակցութեամբ սիրել՝ նշանակում է արհամարհել այդ սուրբ սէրն և փոխարինել խառնակութեան սիրով, քանի որ առաջինն առաւել բարձր առաքինութիւն է քան երկրորդը:

Ահա տեսնում ենք որ մինչև անգամ Հին ուխտում սրբութիւնն առանձնապէս պահանջուում է ազգականներից: Այնտեղ Աստուած հրամայում է հեռու կենալ հեթանոսական պղծութիւններից և իւր սուրբ անունը չարդծել ազգախառնութիւններով: Սա պատուիրում է. «ըստ ամենայն զնացից երկրին եզիպտացւոց՝ յորում պանդխտեցարուք՝ մի առնիցէք, և ըստ զնացից երկրին քանանացւոց՝ յոր ես աւարայց զձեզ՝ մի առնիցէք, և ըստ օրինաց նոցա մի զնայցէք»: Եւ թուելով այն ապօրինութիւնք, որոնք օտարներից մտնում էին Հրէից մէջ, ասում է. «Եւ մի՛ պղծիցիք այնու ամենայնիւ. զի այնու ամենայնիւ պղծեցան ազգքն, զոր ես մերժեցից յերեսաց ձերոց. և եղև դարշելի երկիրն . . . »: Այդ ազգապղծողներին մինչև անգամ քարկոծելու և այրելու հրաման է տրուում¹:

Մովսիսական օրէնքը մի առ մի արգելում է այն ազգախառնութիւնք, որոնք մտնելին հեթանոսական սովորութիւններից Հրէից մէջ²: Այնտեղ միանգամ ընդ միշտ արգելուում է ամուսնութիւնն ազգականաց մէջ, բայց մինչև որ աստիճանը՝ յայտնի չէ: Յիշուում են խորթ մայր, հօրաքոյր, մօրաքոյր, հօրեղբոր կին, քոյր և խորթ քոյր, եղբոր արձակած կինը, որդու կինը, որդու աղջիկ—նոյն և կնոջ կողմից, մայր և աղջիկ միաժամանակ և երկու քոյրեր միանգամայն:

Այս յիշատակութիւնը լիակատար չէ՝ երևում է նոյն իսկ նորանից, որ հօր և իւր

աղջկայ ամուսնութեան արգելքը չէ յիշուած, թէև զիտենք որ չէր կարող ընդունուիլ³: Միւս կողմից այդ օրէնքին հակառակ դէպքեր էլ լինում էին, որպէս եղբոր և քրոջ⁴, կամ երկու եղբայրների որդւոց մէջ⁵: Ուրեմն Մովսիսական օրէնքի մէջ ոչ թէ մէկ լիակատար օրէնք է տրուում այլ միայն սկզբունքը՝ թէ ազգականների մէջ ամուսնութիւն չպէտք է լինի և այդ միայն հեթանոսական նորամուտ սովորութեանց, որոնք լրացրին այդ օրէնքի պակասութիւնները, զոր օր, վերացնելով եղբոր մահից յետոյ նուին (հարսին) առնելն, որ ըստ Մովսիսական օրինաց ոչ միայն թոյլատրուած էր, այլև հրամայուած էր⁶:

Նոյն սկզբունքը պահպանուեց և քրիստոնէութեան սկզբի օրերում: Պօղոս առաքեալն ուղղակի պոռնկութիւն է անուանում ազգախառնութիւնը: Մինչև անգամ համեմատութեամբ է դատապարտում ասելով՝ «այնպիսի պոռնկութիւն՝ որ ոչ և ի հեթանոս, որպէս թէ զկին հօր իւրոյ ունել»: Այդ այն աստիճան դատապարտելի է համարում, որ մինչև անգամ որոշում է «Մատենի զայնպիսին սատանայի ի սատակումն մարմնոյ, զի ոգին ասորեսցի յաւուրն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»⁷:

Ուրեմն քրիստոնէութեան մէջ ևս ազգականների ամուսնութիւնն արգելուած է սկզբունքով⁸: Այն որ Հին ուխտի մէջ պղծութիւն է համարուում Աստուծոյ սուրբ անուան համար և արգելուում պէտք է անպատճառ իւր կատարեալ և որոշ արգելքին հանդիպէր նոր ուխտի մէջ: Պօղոս առաքեալը յիշում է միայն իւր օրով պատահած դէպքը, սակայն երբ քրիստոնէական եկեղեցիները հետզհետեւ կազմակերպուեցան, այնուհետև արդէն առաքելական աւանդութեան որոշ արտայայտութիւն պէտք է տային:

1. Տես Ծննդ. թԹ., 31 ևն.

2. Բ. Թագս. ԹԳ., 13. 5. Ա. Մնաց. ԻԳ., 22.

3. Բ. Օր. ԻԵ., 5—10. Մատթ. ԻԲ., 23. 3. Ա. Կոր. Ե., 1—5. 6. Տես և Մատթ. ԹԳ., 4. Մարկ. 2., 17.

4. Ա. Լ. ԹԸ., 3. 2. Անդ. 24. տես և Ի. 23. Բ. Օր. ԻԵ., 20, 22. Եզեկ. ԻԲ., 10. 5. Ա. Լ. Ի. 11 ևն. 4. Ա. Լ. ԹԸ., 7—18. Ի. 11 ևն. 14. 17. 19—21. և. Օր. ԻԵ., 20. 22 ևն.

Այժմ տեսնենք թէ ի՞նչ կանոնով էր վարուում Հայաստանեայց առաքելական Եկեղեցին։

Բ. Հայաստանեայց Եկեղեցին՝ ինչպէս և քրիստոնէական միւս եկեղեցիք, վարում էր իւր ընթացքն առաքելական աւանդութեանց համաձայն։ Մեզ յայնի է, որ առաքելք հիմնելով եկեղեցիներ, երբ որ պէտք էր լինում՝ զրում էին թղթեր և պատուէրներ տալիս՝ սակայն յաճախ բերանացի էին աւանդում ինչ որ կարեւոր էր։ Պարզ բան է, որ նոցա յաջորդներն ևս այնքան ժամանակ կշարունակէին բերանացի աւանդութեամբ կառավարուել, մինչև որ եկեղեցին ընդարձակուէր և պէտք զգացուէր այդ աւանդութեան հիմնական կէտերի արձանագրութեան։

Հայաստանեայց Եկեղեցին կենսակից լինելով Ասորոց Եկեղեցուն, ունէր դուրս հետ իւր ընդհանուր աւանդութիւնք, որոնք և յետոյ գրերի գիւտի ժամանակ թարգմանուեցան Հայերէնի կամ անփոփոխապէս և կամ ըստ սեփական աւանդութեանց ձևակերպուելով և Հայոց Եկեղեցուն օգտակար դառնալով*։

Այն հիմնական աւանդութիւնք, որոնք Ասորոց և Հայոց ս. Հայրերի միջոցով խմբագրուեցան և Հայաստ. Եկեղեցու հիմնաքար դարձան, կոչուում են «Առաքելական կանոններ»։ Պոցա խմբագրողներ են առաքելական ս. Հայրերն, որպէս յիշուում է. «Եւ արդ այսուհետեւ ամենայն ինչ որ խօսեցաւ ի Տեառնէ ի ձեռն առաքելոց, և առաքելքն աւանդեցին աշակերտաց իւրեանց, և եղև հաւատարիմ և ընդունելի յամենայն կողմանս . . . »։ Ըստ որում և դոցանից իւրաքանչիւր կանոն սկսուում է «Կարգեցին առաքելքն և եղին հաստատութեամբ» խօսքերով։

Ուրեմն նոյն իսկ այդ կանոնները մկայում են թէ դոքա առաքելական աւանդութիւններ

են, որոնք ս. Հայրերի համար մնացել են հաստատուն սկզբունքներ եկեղեցական կարգ ու կանոնների մէջ։

Հայաստանեայց Եկեղեցին ընթացել է սկզբից այդ առաքելական աւանդութեամբ, որպէս և Շահապիվանի ժողովն ասում է իւր կանոնների մէջ, «առաքելական և նիկիական կանոնքն հաստատուն կացցեն», ըստ որում և «որ ինչ պիտոյ է ի լրութիւն ի նոյն կանոնս և մանաւանդ ի մէջ տանս Թորգոմայ և կողմանց արեւելեացս՝ ապա կարգեցին . . . »։

Այդ կանոնք Հայոց Եկեղեցու առաքելական աւանդութեան նախնական կանոններն էին, ուստի և Շահապիվանի ժողովը հրամայելով որ դոքա հաստատուն պահուին, իւր նոր կանոններով ևս ցոյց է տալիս թէ որքան ընդհանրացած են եղել դոքա, ժողովը մինչև անգամ յաճախ դոցա ոճերն ու դարձուածքներն է յիրարկում՝ յարակից Ս. Գրքի դարձուածքներին և ասացուածքներին։

Արդ, դոյն աւանդական կանոնաց մէջ զրոնում ենք մեր Եկեղեցու հիմնական կանոնը չհաստատեան մասին, որ անշուշտ Ներսէս Մեծի օրով ակնարկուած և Աշտիշատի ժողովով կրկնուած կանոնն է եղել, շինիցին ամուսնութիւն օրինաւորք . . . ։ փախչել աւելի ի մերձաւոր և յազգին տոհմակից խառնակութեան ամուսնութենէն, և մանաւանդ ի մերձաւորական նուոց, և որ զամ մի այսմ նման լեալ էր ինչ . . . »։

Առաքելական աւանդութեան ԼԻ. կանոնում ասուած է. «Կարգեցին առաքելքն և եղին հաստատութեամբ, եթէ ի սկզբանէ զուգեաց ամուսնութեամբ զմարդն և օգնական արար միմեանց և օրհնեաց զնոսա. նոյնպէս սահմանեալ և հաստատեալ հրամանս առաքելական՝ սրբութեամբ զուգել յամուսնութիւն

*. Հայաստանեայց Եկեղեցին երեք հեղինակութիւն չէ դարձրել օտար կանոններն իւր մէջ, առանց ըստ սեփական առաքելական աւանդութեանց և ըստ իւր կազմակերպութեան ձևակերպելու։ Վասնորոյ և ուրիշ կանոններ չէր ընդունում առանց իւր բարձրագոյն կանոնագրութեամբ հաստատելու։

1. Փաւստ. Բիւզ. IV, Դ. Տես և Արրահամ կաթողիկոսի թուղթն առ Մ. Գռչի. «հարկեցաք գրել—պի՞նք ունել զպատուէր Հոգւոյն սրբոյ ի ձեռն օրինաց և մարգարէից, զորս առաքելական կանոնագրութեամբ հաստատեցին սուրբ և ուղղափառ վարդապետք»։

և օրինօք՝ ի ձեռն աջոյ քահանայութեան և օրհնութեամբ զուգեսցին»։ Ապա բերելով Մոսսիսական հրամանն, շեշտումէ։

«Սոյնպէս սահմանեալ առաքելական կանոնաց՝ մարդ որ մարդ առ ամենայն ընտանութիւն մարմնոյ իւրոյ մի՝ մերձեսցի՝ կամ շնութեամբ կամ ամուսնութեամբ մինչև ի չորրորդ զարմն՝ չունի իշխանութիւն առնել»¹։

Հայաստանեայց Եկեղեցու սեփական այս կանոնը հաստատուն սկզբունք է այդ խնդրումն այնպէս որ երկրորդ ծնունդում ամուսնացողներն և նոցա զաւակները զրկուում են քահանայական արժանիքից։ «Իսկ զպառնկորդիս և որ յերկրորդացն են՝ ասումէ Ս. Սահակ՝ նոցին հաւասար մինչև յերրորդ ծնունդ, ըստ առաջին կանոնացն հեռի կացցեն ի կարգէն և ի շնորհացն, զի պարկեշտ և սուրբ աներկեան եղիցի ուխտ պաշտօնէից Աստուծոյ»։ Այս կանոնը ցոյց է տալիս թէ ինչ մեծ նշանակութիւն ունի այդ սկզբունքը Եկեղեցու համար։ Առաքելական կանոնը կրկնումէ վերստին Շահապիվանի ս. ժողովում։ Այնտեղ կարդում ենք. «Որ զազգական կին առնէ՝ այս պղծութիւն և զարշնք յայտնի լիցի և անուանեսցի մի՝ ի միջի ձերում, զի մի որ ընդ աղտախանս յարգանդի մարմնոյ իւրոյ խառնակեսցի ըստ սովորութեան հեթանոսաց և անաստուած ամբարիշտ ազգացն, զոր հրաման առեալ մեծ օրէնուսոյց մարգարէին Մովսիսի ի կենարարէն թէ՝ պատուիրեա՝ որդւոցըն իսրայէլի մարդ որ մարդ մի՝ մերձեսցի առ ամենայն ընտանութիւն մարմնոյ իւրոյ՝ յայտնել զառականս նոցա և յանէծան զրէր Մովսէս թէ անիծեալ որ ննջիցէ ընդ ազգականի արեան իւրոյ։

Արդ մի՝ որ որ զաստուածապաշտութիւն և զքրիստոնէութիւն զգեսեալ և զտէրունական մկրտութիւն զկնիք և զգրովմ զարքունական,

1. «Ի ձեռն կղեմայ, ԺԷ. կանոնը թէ «Որոյ երկուս քորս առեալ է և կամ քեռորդի, ոչ կարէ ժառանգաւոր լինել»։ Ընդհանուր արժեք չունի, այլ պատահած դէպքերի դէմէ։

զքոյր կամ զքեռորդի կամ զեղբորորդի կամ զհօրաքոյր կամ զայլ որ յազգի անդ իւրում մինչև ի չորրորդ ծնունդն կին զոք մի՝ իշխեսցէ առնել, զի մի՝ պատառուցն եղիցի սուրբ հաւատոյն, քանզի բարկութիւն անձին իւրում դանձե, այնպիսին։ Որդի անօրինի թերակատար եղիցի և զաւակ անօրէն անկողնոց մի՝ բողբոջեսցի, զի թէ զկին եղբոր իւրոյ՝ մեծի մարգարէին և կարապետի Յովհաննու զլուխն կտրեցաւ, ապա զինչ ևս աղէտս չբահմարեսցուք, որ զազգական իւր կին առնէ, զոր ոչ հրամայեն օրէնքն քրիստոսականք և սուրբ առաքեալքն՝ աշակերտքն Քրիստոսի։

Արդ եթէ որ ընդդիմացեալ օրինացս և հաստատեալ կանոնիս և ամբարշտեալ ի հեթանոսութիւն և ի հրէութիւն կործանեսցի, ընդ նոսին եղիցի և բաժին նորա և ի Սրբոյ Եկեղեցւոյ օտարացն ալ եղիցի.....»։

Տեսնում ենք որ Շահապիվանի ժողովը հիմնում է տաքելոց հրամանի վրայ և բացէ ի բաց արգելում է ամուսնութիւնն «մինչև ի չորրորդ ծնունդն», որին հակառակ ընթացողներին սոսկալի պատիժներ է նշանակում և նզովում։ Անշուշտ այդ «մինչև ի չորրորդ ծնունդն» խօսքը Հայոց համար բոլորովին հասկանալի արտայայտութիւն է եղել և բացատրութեան կարօտ չէր։

Սոյն հիմնական կանոնը յիշատակուում է և Ներսէս Բ. Աշտարակեցու պատժական կանոնաց մէջ, որ տեղ ասուած է.

«Այսն զազգական կին առնելոյ զերրորդն ։

1. Դորա նախընթաց կանոնն էլ ասում է... Եթէ որ զկին հօր իւրոյ ունիցի, ոչ ընդունի զնա կանոնս և ի ս. եկեղեցի նա մի մոցէ և յամենայն ժողովս, նզովեալ լիցի մինչև դարձցի և ապախոս բեսցէ... Եթէ հայր զորդւոյ կին ունիցի, կամ եղբայր զեղբոր, նոյն պատուհաս և նզովք լիցին, այլ զՋերմ հարազատի և զազգականի զկին որ մի իշխեսցէ ունել ի կնութեան...»։ Այս կանոնը յաճախ կրկնուում է այլ կանոնագրութեանց մէջ։

2. Կանոնագրերից շատերի մէջ գրուած է «զե. երգն մի իշխեսցէ», սակայն այդ հին սխալ պէտք է համարել. վասն զի նախ որ զորան հետեւում է «և զչորրորդն» ամ ողջ բառով գրուած և ուրեմն

մի՛ իշխեսցէ և զչորրորդն ապաշխարեսցէ և երրորդքն մեկնեսցին և ազաշխարեսցեն»:

Բայց երբ որ այս կանոնը ժամանակի ընթացքում աչքաթող արին, Սիոն կաթուղիկոսը ստիպուեց վերստին նորոգել այդ հրամանն, ըստ որում և Պարտաւի ժողովի (768?) որոշմանց մէջ կանոնադրուեւէ:

«Յառաջն առաջին սուրբ հարքն յիւրեանց ժամանակս արդելին զազատս և զանազատս յարեան մերձաւորութենէ. այժմ առ մեօք լուծեալ տեսանեմք՝ մանաւանդ ազատաց՝ զկանոնն ս. հարցն, զի անխտիր խառնին ընդ իւրեանց մերձաւորսն անկարգ ամուսնութեամբ զուգեալ. յայսմ հետէ ցչորրորդ զարմ մի՛ իշխեսցեն ամուսնութեամբ զուգիլ, ապա թէ ոչ՝ նշովեսցին ի մէնջ և ինքեանք տացեն պատասխանի Աստուծոյ ի մեծութեան նորա դատաստանի»:

Այսպիսով Հայաստանեայց Եկեղեցու հիմնական կանոնը հրամայուեւէ հինգ դար շարունակ և յետոյ: Մեզ ֆիուեւէ այժմ պարզել թէ ի՞նչ է այդ «մինչ և ինքեանք ծնունդ» խօսքերի իմաստը:

(Կը շարունակուի):

Ը. ՏԷՐ ՄԻՔԵԼԵԼԵՆԻ

առաջինն էլ բաւական կշիռի և ոչ դասական թուով երկրորդ՝ եթէ հինգերորդը արգելուած լինի՝ միմիայն չորրորդը չի կարող ընդ ապաշխարանօք լինել, երրորդ՝ չորրորդի և երրորդի կանոնադանցութեան դէմ կարգադրութիւն է անում ի՞նչպէս կարող էր հինգերորդի համար ոչինչ չասել՝ թէ արգելուած էր: Սխալը յառաջացել է «ե.» տառի առանձին կարգաւուց և ըստ երեւոյթին շատ հին է, Իսկ եթէ ուղիղ համարենք «զհինգերորդն» այն ժամանակ այդ պէտք է բացատրուի թէ հինգերորդը գծուարութեամբ թոյլատրել, որպէս զի կանոնադանցութիւնը դիւրաւ չկատարուի:

Սակայն ես հետևում եմ տրամաբանական իմաստին և մանաւանդ մի մագաղակեայ հին օրինակի ընթերցուածքին. այս օրինակը գեղեցիկ ընթերցուածքներ շատ ունի: Ոմանք էլ ունին «ցհինգերորդն մի իշխեսցէ» այսինքն որ հինգերորդք կարող են պսակուիլ, այս ևս կարելի է ուղիղ համարել:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՔՐԳՐԵԻՆՆԻ

Ը

յրարատնահանգի հարաւային գաւառաց մին է Բագրեանդ, որ բռնած է Արածանին՝ կամ Մուրադը կազմող երկու ճիւղերու, Շեռեան ու Մուրատ՝ գետոց հովտի ամբողջ տարածութիւնը և կամ այսօր Տիատին (Շահալիվան), Գարաքիլիսայ և Ալաշկերտ վաղարշակերտ) կոչուած վայրերն, որք ի հիւսիսոյ շրջապատուած են Զրաբաշխ լեռանց և ի հարաւոյ Ուլիճ-կէտուկ (Թրի-կիլճ) և Ալատաղ (Ճաղկանց) լեռանց շղթայով. նաև Մուկաէտ (Վոսատաղ) և Նպատ լեռանց միջով, որոց առաջինը կը դառնուի Բագրեանդայ արեւմտեան կողմն, երկրորդն արեւելեան՝:

Բնական զիրքով երկու գեղեցիկ դաշտագետններու բաժանուած է Բագրեանդ, արեւելեան և արեւմտեան, զորս կը բաժանեն Սինակ

1. Ըստ պատմութեան Արածանին կը կարծուի Շեռեանի և Մուրատի միացմամբ ի հարաւ ուղղուած Մուրատ (Եփրատ) գետն, որ կսկսի Բագրեանդայ արեւմտեան դաշտի կեդրոնը գտնուած Գարաքիլիսայ գիւղաքաղաքից՝, ժամ ի հարաւ, կերկարի ի Մանազկերտ, յԱպահունիս և ի Մուշ և ընդ. ոմանք կասեն թէ Արածանին առանձին ջուր է, որ Բիւրակնեան լեռնէն կիջնայ, կանցնի Խնուսի և Ապահունեաց միջէն, Եփրատի կը խառնուի. Խընուսայ մէջ Բինկօլի ջուր կասուի, իսկ Ապահունեաց մէջ Զեռնակայ ջուր:

2. Մուրատ այն ջուրն է, որ Ծաղկանց լեռներէն կիջնայ, Շեռեանի հետ խառնուելով մեծ Մուրատը կամ Եփրատը կը կազմէ:

3. Այս լեռներն Բագրեանդայ սահմաններէն 1—2 ժամ ներս են: